

הרב גבריאל גולדמן והרב מנחם בורשטין

בדיקת ביוץ¹

הדימום החודשי הוא תהליך הנראה מיותר מבחינה ביולוגית. רוב הביולוגים מתייחסים אליו כאל דוגמא בלתי מוסברת של תהליך ההולדה האנושי. בתקופה זו האשה רגישה יותר, עצבנית יותר, ומושפעת מגירויים בקלות יותר מהרגיל... זה קורה בתקופת הווסת שלה, כשהאשה מרגישה את גופה כדבר מעורפל וכגוף זר. גוף האשה ניתן באמת כטרף לכוח חיים עיקש וזר, אשר כל חודש בונה ואחר כך מחריב את העריסה שבתוכה נעשו כל ההכנות הדרושות בשביל העובר, ואחרי כן הכל מופל בתוך זיבת ארגמן. תופעה זו נעוצה באי השלמות שלאחר החטא - ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים (בראשית ג, טז). אי השלמות שלאחר החטא, טמונה, אפוא, בעצם המערכות המעניקות חיים. בלידה שהפכה למעין מחלה, בהריון שהוא תהליך כואב ומתמשך, ובפגישה החודשית עם המוות, כאשר הביצית שלא הופרתה 'מתה' ונפלטת, בניגוד לכל צורך ביולוגי. כך נכפית על האשה, כמעניקת חיים, הידיעה המרה שבתנאי העולם הנוכחיים גם עצם לידת האדם לוקה בחסר ואין בה שלימות. מן המגע הזה עם המוות היא מיטהרת במקווה הטהרה, שבה אל נקודת הבראשית, בטרם תשוב אל בעלה. כי במחשבה היהודית המשפחה היא נקודת גן עדן האחרונה הקיימת עדיין ביקום. היא בית המקדש הפרטי של כל זוג. במסגרתה מסוגלים בני הזוג, בעצם חייבים, לטעום מאותה הרמוניה עילאית.

ברכת בנים, עמ' ע²

א. הביוץ

הגדרת הביוץ - תהליך יציאת ביצית בשלה מהשחלה. רופא הנשים בדרך כלל מפנה את האישה העורכת בירור פוריות לבדיקות בסיסיות: פרופיל הורמונלי (בדיקת דם בין היום השני ליום החמישי מתחילת הווסת, לבדיקת האיזון ההורמונלי); מעקב זקיקים (בדיקת אולטרה-סאונד שבה בודקים את גדילת הזקיק - הגוף שבו נמצאת הביצית קודם הבשלתה, ועל ידי כך מוצאים יום הביוץ); ובדיקת ביוץ הורמונלית (בדיקת דם לרמת

1. קטע מתוך פרק בספר פוע"ה כרך ב - פוריות, הנמצא בשלבי הכנה. לפרק זה יש המשך, העוסק בביוץ מוקדם, שלא הובא כאן עקב שיקולי עריכה. הפרק הוא חלק ממכלול הפרקים בספר העוסקים בבירור פוריות.

2. מבוסס על ספרו של הרב אריה קפלן, מימי גן עדן, עמ' 54-61.

הפרוגסטרוגן והאסטרוגן, שבעזרתם ניתן לזהות את יום הביוץ, ובדיקת דם לרמות פרוגסטרוגן כשבוע לאחר הביוץ, כדי לוודא שאכן הוא התרחש).

ב. אופן בדיקת הביוץ

ידיעת מועד הביוץ עשויה לסייע לתזמון נכון של יחסי אישות, ולבדיקות כגון PCT, ביופסיה של רירית הרחם והזרעה.

בעבר השתמשו לשם כך במדידת חום השחר (BBT- Basal Body Temperature). לפני הביוץ יש ירידה של כחצי מעלה בחום הגוף, ומיד לאחר מכן יש עלייה בחום הגוף³. בדיקה כזאת חייבת להיעשות בבוקר עוד לפני שהאישה קמה ממיטתה, כיוון שעקב תנועת הגוף, גם חום הגוף עשוי לעלות, ובהפרש מזערי של חצי מעלה, הבדיקה עלולה להיות לא מדויקת⁴. שיטה זו מסורבלת ואינה יעילה ולכן אינה מומלצת.

שיטה נוספת אמורה לעקוב אחרי ריר צוואר הרחם. בשלושת הימים שלפני הביוץ ובזמן הביוץ הריר אמור להיות דליל יותר וצמיגי פחות. גם בדיקה זו קשה ליישום, היא דורשת מאמץ והשקעה מצד האישה, לכן קשה לעשותה בצורה מדויקת וקשה להפוך אותה לנחלת הכלל.

הבדיקה הביתית הנפוצה כיום מאבחנת את מועד הביוץ על ידי בדיקת שתן האישה. הבדיקה נעשית על ידי מדידת ההורמון LH בשתן. הורמון זה גורם לביוץ, ובהיעדרו או במיעוטו לא יתרחש ביוץ. אצל אישה עם מערכת תקינה, ביצית בשלה בשחלה מאותתת לבלוטת יותרת המוח להפריש כמויות גדולות של ההורמון LH. עלייה הורמונלית זו מופיעה כעשרים וארבע עד שלושים ושש שעות לפני הביוץ ומתרחשת בדרך כלל כארבעה עשר יום לפני הווסת הבאה. כיוון שההורמון מופרש גם בשתן, ערכה לזיהוי ההורמון LH בשתן מאפשרת לאישה לצפות את מועד הביוץ שלה. בבדיקה טובלת האישה מקל צבעוני בתוך דגימת השתן. צבע המקל משתנה לפי הרמות השונות של LH בשתן. ערכה כזאת נוחה בגלל היכולת להשתמש בה בבית והרגשת הדיסקרטיות שהיא נותנת לבני הזוג, אך תוצאותיה אינן מדויקות כמו בדיקת דם ובדיקת מעקב זקיקים, שיפורטו להלן. כמו כן הערכה טובה יותר לנשים עם מחזור קבוע ומסודר, פחות או יותר. אצלן יש טווח זמן מוגדר שבו ברור שיחול הביוץ, ומטרת הערכה לברר באופן מדויק יותר מתי הוא חל. לעומת זאת, אצל נשים שאין להן מחזור מסודר, וטווח הביוץ האפשרי רחב ואינו ממוקד לכמה ימים, ייתכן שערכה כזאת לא תוכל לתת את המיקוד הרצוי⁵.

ניתן לבדוק ביוץ גם בעזרת בדיקת דם. בבדיקה זו מודדים את רמות ההורמונים המשתנים לקראת הביוץ (אסטרוגן, פרוגסטרוגן ו-LH).

3. חום הגוף בחצי החודש שאחרי הביוץ, גבוה בחצי מעלה מחום הגוף בשבועיים שלפני הביוץ.

4. ראה המדריך המלא לפריון, עמ' 54.

5. יש גם ערכה המזהה את יום הביוץ על ידי מבנה הרוק, אך לדברי פרופ' וצלב אינסלר, בדיקה זו אינה אמינה דיה.

אפשרות נוספת היא מעקב זקיקים. כל ביצית של האישה נמצאת בתוך זקיק. הזקיקים נמצאים בתוך השחלות. אחת לחודש מתחיל אחד הזקיקים לגדול לקראת פקיעתו ושחרור הביצית מתוכו. זקיק כזה נקרא זקיק מוביל⁶. גדילת הזקיק נעשית בהדרגה וניתנת למדידה. כשהזקיק מגיע לגודל של 22-24 מ"מ הוא מתפקע ונפתח ומשחרר מתוכו את הביצית, זהו הביוץ.

במעקב הזקיקים עושה האישה בדיקת אולטרה-סאונד נרתיקית (וגינלית), שבה מודדים את הזקיק או הזקיקים המובילים. בטיפולי פוריות ייתכנו כמה זקיקים מובילים, ובהתאמה גם ביוץ של כמה ביציות, ובשל כך גם היריון מרובה עוברים. על ידי כמה מדידות, בהפרש של יום-יומיים זו מזו, אפשר לשער מתי יחול הביוץ. מעקב זקיקים יכול לתת מידע מדויק יחסית על מועד הביוץ, וזהו יתרונו על פני הערכה הביתית לבדיקת הביוץ. החיסרון במעקב הזקיקים הוא הצורך של האישה להגיע כמה פעמים למרפאה לבדיקה ולמעקב⁷.

הבדיקה שנותנת את התוצאה המדויקת ביותר היא בדיקת דם בשילוב מעקב זקיקים.

ב. שבת

בדיקת ביוץ בשבת - מדידת חום

1. מותר למדוד חום בשבת לצורך בירור זמן הביוץ⁸, במדינות שבהן עדיין מקובלת בדיקה זו. מדידה של מצווה מותרת בשבת, וכיוון שמדידה זו היא לצורך מצוות פרייה ורבייה, הרי שמותר למדוד חום לצורך קביעת ביוץ.

2. מבחינה הלכתית, יש למדוד את החום במדחום עם עמוד כספית⁹, ולא במדחום חשמלי או דיגיטלי הרושם את מידת החום, אפילו אם הפעילוהו מערב שבת¹⁰. ויש מי

6. הזקיק נקרא 'מוביל' מפני שבכל חודש מתחילים כמה זקיקים את תהליך ההבשלה בשחלה, אך רק אחד מגיע למלוא גודלו ומבשיל לגמרי, וממנו מתרחש הביוץ.
7. יש נשים שעקב בעיה של מרחק ממרכז רפואי קרוב, משתמשות בבדיקה ביתית לאיתור המועד המשוער לביוץ, וכשמועד הביוץ מתקרב הן פונות למעקב זקיקים ובדיקת דם במרפאה.
8. מדידה של מצווה מותרת בשבת. משנה שבת קנז ע"א; גמרא שם, ע"ב. רמב"ם, הל' שבת פכ"ד ה"ה; שו"ע, או"ח סי' שו סעי' ז. על פי המקורות הנ"ל התירו למדוד חום בשבת לצרכים רפואיים: שו"ת אגרות משה, או"ח א סי' קכח; ושו"ת ציץ אליעזר, ח"ג סי' י; שם ח"א סי' לח; ושמירת שבת כהלכתה, כרך א, סי' מ סעי' ב והערות ב, ג; וילקוט יוסף, שבת ד, סי' שכח סעי' לה. שו"ת ציץ אליעזר, ח"ב סי' מד אות ה, התיר במפורש מדידת חום לצורך זיהוי יום הביוץ.
9. משרד הבריאות הוציא בשנת תשע"ג חוזר מנכ"ל (23/2013) ובו הנחיה להפסיק עד סוף שנת 2014 מכירת מכשירי מדחום המכילים כספית כדי לצמצם את החשיפה למתכת הרעילה. הרב ישראל רוזן כתב לרב אריה כץ (אייר תשע"ד) שיש מדחום חילופי לכספית ושמו 'גליום', שפועל כמו מדחום כספית אך החומר שבו איננו רעיל. ראה עוד הרב ישראל רוזן, 'מדחומים חדישים בשבת', אמונת עתיך 99, עמ' 84-88.
10. ילקוט יוסף, שבת ח"ד סי' שכח סעי' לז.

שהתיר למדוד בשינוי, במקום שבו יש הכרח למדוד דווקא במכשיר כזה, אם הפעילו את המכשיר מערב שבת¹¹.

3. מותר לנענע ולהוריד את הכספית במדחום בשבת קודם המדידה¹². מותר לנקות את המדחום באלכוהול, ולשפשפו ולנגבו בצמר גפן יבש. אבל אין להטביל את צמר הגפן באלכוהול מחשש סחיטה, ולא למרוח משחה על המדחום¹³.

4. ברור שאסור לרשום בשבת את מידת החום. כדאי להכין מראש דף עם דרגות החום ולסמן בעזרת סיכה משרדית את התוצאה.

בדיקת ביוץ בשבת בעזרת ערכת ביוץ ביתית

5. מותר להשתמש בשבת בערכת ביוץ ביתית. הבדיקה נעשית על ידי טבילת נייר מיוחד בדגימת השתן, וצביעתו על ידה. אין כאן בעיה של צובע בשבת כיוון שצביעת הנייר אינה המבוקש אלא הסימן מתי הביץ; הצבע אינו של קיימא והצביעה נעשית בעקיפין; הצביעה פחותה מהכמות המינימלית שנאסרה¹⁴. אך יש שאסרו¹⁵. יש מי שהורה שאם הצבע זמני ואחר כך נעלם - מותרת הבדיקה; ואם הצבע נשאר קבוע ואינו משתנה - הרי היא אסורה¹⁶. ויש מי שאוסר להשתמש בערכת ביוץ בשבת, ומתיר להשתמש בה ביום טוב¹⁷.

11. שו"ת מעשה חושב, ח"ג סי' יג, וכתב גם לכסות מערב שבת את נורית הביקורת, שאז דינו כפסיק רישיה דלא אכפת ליה.
12. שו"ת ציץ אליעזר, ח"א סי' לח; שמירת שבת כהלכתה, פרק מ סעי' ב; ילקוט יוסף, שם לו.
13. שמירת שבת כהלכתה, שם. ילקוט יוסף, שם סוף הערה לז. אך ראה שו"ת ציץ אליעזר, ח"ח סי' טו פרק יד אות יא, וחלק ט סי' יז פרק ב אות לג, שהתיר להטביל צמר גפן באלכוהול ולא חשש לאיסור סחיטה.
14. הרב יהושע נויבירט, דבריו הובאו בנשמת אברהם, או"ח סי' שיח עמ' ססא/2; שם, אבן העזר, סימן א עמ' 1 / 1, ושכן שמע מהרב יוסף שלום אלישיב. וראה שמירת שבת כהלכתה, פרק לג הערה צב, שהסתפק בדין זה וכתב שלכן טוב לעשות הבדיקה בגרמא. הרב נויבירט התיר לזוגות חשוכי ילדים, אך לכאורה נימוקו, שמסתפק שאין זה דומה לצביעה שהייתה במשכן כיוון שהוא משום צורך רפואי, יכול לחול גם על זוגות שיש להם ילדים. היתרו של הרב נויבירט מצוטט גם במאמרו של הרב גדעון ויצמן, 'טיפולי פוריות בשבתות ובמועדים', הורות נכספת, עמ' 345-346 הערה 65; שו"ת במראה הבזק, ח"ו סי' מח; הרב אביגדור נבנצל, בתשובה לשאלת הרב מנחם בורשטין, י"ז בתמוז תשס"ז. ראה שו"ת ציץ אליעזר, ח"י סי' כה אות א, ד, שהתיר בבדיקות כאלה בחולה שאין בו סכנה; וכן שו"ת באר משה, ח"ח סי' כד ס"ק טז, הביא טעמים נוספים להקל בחולה שאין בו סכנה.
15. הרב שמאי קהת הכהן גרוס, הרב אברהם יצחק הלוי כלאב, בתשובה לשאלת הרב מנחם בורשטין (י"ז בתמוז תשס"ז). טעמיהם: אף על פי שמדובר במלאכה שאינה צריכה לגופה, יש לאסור מדרבנן; מוקצה; הבדיקה אינה נחוצה כל כך מפני שיכולים לשמש בכל מקרה; אפשר לחכות לחודש הבא. הרב דוב ליאור התיר על ידי גויה, כיוון שאמירה לגוי לצורך מצווה מותרת באיסור דרבנן. הרב מאיר ניסים מאזוז אסר בשבת עצמה והתיר בין השמשות בכניסת השבת וביציאתה.
16. הרב מרדכי אליהו בתשובה לשאלת הרב מנחם בורשטין, י"ז בתמוז תשס"ז, לאחר שבדק יחד עם הרב בורשטין את דרך הפעולה של ערכת הביוץ.
17. הרב עובדיה יוסף בפגישתו עם רבני פוע"ה, ערב ראש השנה תש"ס.

6. לאחר הבדיקה כוס השתן היא 'מוקצה' ואין לטלטלה, אלא אם כן היא מפריעה מחמת מיקומה או ריחה¹⁸. לכן כדאי להניחה מראש במקום שלא תפריע.

בדיקות דם ומעקב זקיקים בשבת

7. עקרונית, אסור לעשות בדיקות דם ובדיקות אולטרה-סאונד בשבת¹⁹. במצבים שבהם הימנעות מבדיקות כאלה עלולות לגרום לאיבוד מחזור טיפולים שלם, הכולל טיפול הורמונלי לאישה, יש להתייעץ עם רב האם ניתן לעשות בדיקות כאלה על ידי גוי.

ג. טהרה

1. בדיקת ביוץ על ידי מעקב זקיקים בבדיקת אולטרה-סאונד נרתיקית אינה אוסרת את האישה לבעלה, כיוון שהבדיקה היא בנרתיק ואין בה כלל כניסה לרחם²⁰.
2. אם נוצר דימום קל מחמת שפשוף המתמר בתוך הנרתיק, דימום כזה נחשב לפצע נרתיקי ואינו אוסר את האישה²¹.

18. שו"ע, או"ח סי' שח סעי' לד.

19. בבדיקות דם עלולים לעבור על כמה איסורי תורה, כגון: מפרק, נטילת נשמה, הפעלת המכשירים במעבדה, בורר בהפרדת הדם לחלקיו, בישול, צביעה, כתיבה. בבדיקות אולטרה-סאונד עלולים לעבור על איסורים הכרוכים בהפעלת מכשירים חשמליים בשבת, וחשש מהדפסת תוצאות הבדיקות או כתיבתן.

20. כמובן, רק בתנאי שאין במקביל גם דימום מתוך הרחם. ראה ספר פוע"ה כרך א, פרק כב - 'בדיקות רפואיות - מתי אוסרות', עמ' 256 הלכות ד-ה, והערות 7-8.

21. פירוט לגבי טהרה בעקבות בדיקות רופא מובא שם, פרק כב - 'בדיקות רפואיות - מתי אוסרות'.